

VIRTUAL BORLIQQA MAS'ULIYATLI MUNOSABATNI NAMOYON BO'LISHINING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK JIHATLARI

*Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich
Andijon davlat universiteti tadqiqotchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish natijasida jamiyatda global o'zgarishlar amalga oshirilayotganip, virtual boqliqqa mas'uliyatli munosabat, mas'uliyat shakllarining sinflanishi haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, virtual olamda shakllangan qadriyatlar tizimining inson turmush tarzi va faoliyatiga salbiy ta'sirlari bayon etilgan.

Tayanch so'z va iboralar: mas'uliyat, virtual borliq, ta'lim muhiti, virtual olam, axborot muhiti, virtual ta'lim, axborot texnologiyalari, innovatsion pedagogik texnologiyalar, o'quv jarayoni, shaxs.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОЯВЛЕНИЯ ОТВЕТСТВЕННОГО ОТНОШЕНИЯ К ВИРТУАЛЬНОМУ БЫТИЮ

*Овхунув Иқболжон Абдунабиевич
Научный сотрудник Андижанского государственного университета*

Абстрактный. В данной статье рассматриваются глобальные изменения в обществе в результате внедрения информационно-коммуникационных технологий, ответственное отношение к виртуальной зависимости, классификация форм ответственности. Также описываются негативные последствия сформированной в виртуальном мире системы ценностей на образ жизни и деятельность человека.

Ключевые слова и фразы: ответственность, виртуальное существование, образовательная среда, виртуальный мир, информационная среда, виртуальное образование, информационные технологии, инновационные педагогические технологии, образовательный процесс, человек.

SOCIAL-PEDAGOGICAL ASPECTS OF DEMONSTRATING A RESPONSIBLE ATTITUDE TO VIRTUAL BEING

*Ovkhunov Iqboljon Abdunabiyevich
Researcher of Andijan State University*

Abstract. This article discusses global changes in society as a result of the introduction of information and communication technologies, responsible attitude to virtual dependence, classification of forms of responsibility. Also, the negative effects of the value system formed in the virtual world on human lifestyle and activity are described.

Keywords and phrases: responsibility, virtual existence, educational environment, virtual world, information environment, virtual education, information technologies, innovative pedagogical technologies, educational process, person.

Kirish. Insonni axborot jamiyatida yashashga axborot orqali tayyorlash muammosi an'anaviy ravishda xalqaro hamjamiyat va eng avvalo, xalqaro tashkilotlar diqqat markazida turadi. YuNESKO media va axborot savodxonligi rivojlanishiga ko'maklashadi va uni "inklyuziv, ochiq, ishtirokchi va plyuralistik bilimlar jamiyatini barpo etish uchun zamin" deb hisoblaydi.[1;14-b]

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish natijasida jamiyatda global o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida pedagog kadrlarni tayyorlashda jamiyatdagi o'zgarishlar, transformatsiya jarayonlari yuqori malakali tayyorlashga qodir, zamonaviy hamda innovativ ta'lim muhitini shakllantirishni

taqozo etadi.

Didaktikada “ta’lim muhiti” tushunchasi alohida kasb etadi va uning mazmuni dinamikligi bilan tavsiflanadi. Umumiy shaklda, ta’lim muhiti muayyan ijtimoiy buyurtma asosida talaba kasbiy kompetentligini va kasbiy xususiyatlarini shakllantirish va rivojlantirish uchun shart-sharoitlar, imkoniyatlar to’plami sifatida qarash mumkin. [2;86-91-b]

Adabiyotlar sharhi. Fan-texnika taraqqiyotining eng yuksak cho’qqiga ko’tarilgan davrida ayrim muammoli, sarosimali jihatlari ham mavjud. Mazkur taraqqiyotga inson aql-idrok va salohiyat orqali erishgan bo’lsa-da, ulardagi moddiylik xususiyati birlamchi mohiyatga ega bo’lgani uchun, bugun bir qancha muammolarni yuzaga chiqara boshladi. Shu ma’noda, bugun insoniyat ushbu sohada vujudga kelgan salbiy holatni yumshatish uchun “insoniylik” mezonlariga asoslangan yangicha texnokratik [3;172-b] qadriyatlar tizimini ishlab chiqishi zarur. Texnokratik qadriyatlar rivojlanishda barqarorlik omili bo’lib, fan-texnika yutuqlari bilan ijtimoiy xulq-atvor muvozanatiga erishilganlikni o’zida ak ettiradi.

Virtual boqliqqa mas’uliyatli munosabat – shaxsning virtual boqliqda shaxslararo va jamoa bilan aloqadorlikda o’zining ijtimoiy va ma’naviy etukligini aks ettiradi. Ma’suliyatli munosabat vijdonlilik va burch hissini shaxsda mavjud bo’lishidir.

“Mas’uliyat – arab tilidan olingan bo’lib, javob bermoq, javobgar bo’lmoq degan ma’nolarni anglatadi. Mas’uliyat tushunchasi ilk bora falsafiy adabiyotlarda XIX asrning 2-yarmidan boshlab qo’llanila boshlagan”.

Mas’uliyat inson hayot va faoliyatini to’g’ri yo’naltirishga yordam beradi, shuningdek inson faoliyatini ichki muhim boshqaruvchisi hisoblanadi. Mas’uliyat insonni jamiyatda qabul qilingan qoida va myeyorlarga asoslangan ongli munosabati hamda o’zining faoliyatini jamiyat talablaridan kelib chiqib baholashidir. Mas’uliyat sifati bilan aloqadorligi qayd etilgan ushbu xususiyatlarning har biri psixologik etuklik shakllanishida katta ahamiyatga ega bo’ladi. Xususan, odam o’z xatti-harakatlariga jamiyat nuqtai nazardan baho bersa (sotsiotsentrizm), har bir ishda ongli motivlarga asoslanib, natijani aniq tasavvur qilib (anglanganlik natijaga yo’nalganlik), o’z hayotida ro’y berayotgan voqea-hodisalar sabablarini o’zidan qidirishga moyillik (internallik), faoliyatga rag’bat beruvchi hissiyotlarning ustunligi (stenizm), shubhasiz, psixologik jihatdan etuklikning muhim alomatlarini sifatida gavdalanadi.

Virtual borliqqa mas’uliyatli munosabat talabning ijtimoiy, fuqarolik va virtual jamoadagi mas’uliyatlari bilan bog’liq. Ommaviy-axborot vositalarida virtual borliqqa mas’uliyatli munosabatning yetarli shakllanmaganligiga bog’liq muzokaralar ko’payib bormoqda. Bu esa shaxsning, shaxsni o’rab turgan ijtimoiy hayotdagi muammolarning aksi deb tushunish mumkin. Chunki hozirgi tez o’zgarayotgan zamonda rivojlanishning turli sohalarida keskin o’zgarishlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda shaxs-fuqaro-xodim zimmasida lavozim majburiyatlarini bajarish, ijtimoiy hayotdagi boshqa rol va vazifalarini sidqidildan amalga oshirish kabi yuklamalar mavjuddir. Demak, ijtimoiy faol fuqaro mas’uliyatli bo’lish xissini ham davlat, ham jamiyat, ham oilasi oldida tuyishiga ehtiyoj mavjuddir. Bu holat shaxsning jismoniy va psixologik zo’riqishini ham yuzaga keltiradi. Natijada uning qaysidir roldagi vazifalarni to’la bajarishida muammolar yuzaga keladi. Biroq, bu muammolar o’qituvchilik kasbida ijtimoiy ta’sirga ega. “Mas’uliyatlilik – tan olingan norma va qoidalarni bajarishni nazarda tutuvchi sub’ekt faoliyatini nazorat qilish shaklidir”. [4;172-b]

Natija. Texnokratik qadriyatlarning tarkibiy qismlaridan biri virtual olam qadriyatlari bo’lib, dastlab virtual imkoniyatlar va shakllar dunyosida paydo bo’ladi. Zamonaviy jamiyat ijtimoiy-ma’naviy hayotida turli ko’rinishdagi axborotlarni uzatishga moslangan texnologiyalarning shiddatli tarzda kirib borayotganini kuzatish mumkin. Ko’plab olimlar [5;146-b] buning natijasida qadriyatlarning makon bilan bog’liq xususiyatlari yo’qolib borayotgani, bu esa turli madaniyatlarining

universallashtirishga, milliy qadriyatlar va namunali ijtimoiy xulq-atvor me'yorlarini zaiflashuviga sabab bo'layotganiga e'tibor qaratishadi. Shu jihatdan olib qaraganda insonlarda virtual olamga mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish ijtimoiy zarurat hisoblanishini xulosa qilish mumkin.

Bizningcha, fan-texnika taraqqiyoti jamiyat moddiy taraqqiyotiga xizmat qiladi, ijtimoiy-ma'naviy rivojlanish esa sekinlashtiradi. Eng rivojlangan davlatlar ijtimoiy-ma'naviy hayotidagi muammolarni tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-ma'naviy jarayonlarning virtuallashtirish borishi bilan ularda "yakkalanish", "reallikdan uzilish" kabi salbiy munosabatlar ommalashib borayotganini kuzatish mumkin.

Virtual borliqni odamlar yaratadi, shuning uchun virtual borliqda mavjud barcha narsalarning manbai inson ongidir. Virtual borliq obyektiv tarzda kompyuterda mavjud bo'ladi va bu inson ongining mahsuli hisoblanadi.

Bo'lajak o'qituvchilarda virtual borliqqa mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish "mas'uliyat" so'zining pedagogik-psixologik jihatlarini ko'rib chiqishni taqozo etadi. V.P.Pryadein o'z tadqiqotlarida ilk o'spirinlik va etuklik davrida mas'uliyat tarkibida sotsiotsentrizm, anglanganlik, natijaga yo'nalganlik, internallik, stenizm, ergetizm kabi sifatning ustunligi qayd etiladi. [6;16-b]

Mas'uliyat xususiyat sifatida psixologik etuklik shakllanishida katta ahamiyatga ega bo'ladi. Tadqiqotchi U.Butayeva[7;52-58-b] mas'uliyat shakllarini quyidagicha sinflaydi.

1-jadval

MAS'ULIYAT SHAKLLARINING SINFLANISHI

Sotsiotsentrizm	Shaxs o'z xatti-harakatlariga jamiyat nuqtai nazardan baho berish
Anglanganlik natijaga yo'nalganlik	har bir ishda ongli motivlarga asoslanib, natijani aniq tasavvur qilish
Internallik	o'z hayotida ro'y berayotgan voqea-hodisalar sabablarini o'zidan qidirishga moyillik
Stenizm	faoliyatga rag'bat beruvchi hissiyotlarning ustunligi

N.V.Leyfridning [8;52-58-b] dissertatsion tadqiqot ishida "mas'uliyat" tushunchasini shaxsga bog'lagan holda "...muvaffaqiyatlarini shaxs ichki zahiralari bilan, javobgarlikni o'ziga olish, qo'yilgan maqsadga erishishda o'z imkoniyatlari va qobiliyatlarini to'la ro'yobga chiqarish, qiyinchiliklar mavjudligiga qaramay ulardan chiqish yo'lini topish" kabi sifatlarini uzviylikka ega ekanligi bilan tushuntirib o'tadi.

Tadqiqotishimiz doirasida "virtual borliqqa mas'uliyatli munosabat" tushunchasiga quyidagicha mualliflik tavsifi berishni lozim topdik: "Bo'lajak o'qituvchining virtual borliq bilan bog'liq pedagogik-ilmiiy faoliyatini jamiyat nuqtai nazardan baho bera olishi virtual borliq imkoniyatlarini ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiq etishda ongli motivlarga asoslanishi, natijani aniq baholay olishi, o'z pedagogik faoliyati doirasida virtual borliq imkoniyatlaridan samaradorlikka erishishini o'zining shaxsiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlanganligi bilan bog'liqlikda tahlil qila olishligi, pedagogik faoliyatiga rag'bat beruvchi hissiyotlarning ustunligi hamda psixologik jihatdan etuklikning muhim sifati". (qandaydir ixchamlashtirish lozim)

Biz quyida virtual borliqqa mas'uliyatli munosabatni rivojlantirishning ijtimoiy aspektlarini ko'rib chiqamiz.

San'at, fan va ijtimoiy hayotning tegishli sohalariga texnologiya ta'siri natijasida virtual olam shakllandi. Virtual olamdagi narsa va hodisalar rivoji virtual tafakkurda insonlar jamoasini hamda qadriyatlarini shakllantiradi. Inson o'zini virtual olamning ajralmas qismi sifatida his eta boshlasa, undagi narsa va hodisalar qadriyatga aylana boradi.

Virtual olam „ijodkori“ inson va uning tafakkuridir. Virtual olamda inson real voqelikka qaraganda birmuncha erkin va keng imkoniyatlarga egadir. Shuningdek, virtual voqelikda inson faoliyatiga to'siq bo'luvchi omillarning yo'qligi, inson ongida mavjud bo'lgan salbiy holatlarni erkin amalga oshirishga imkon beradi. Shu o'rinda

ta'kidlash lozimki, aynan shu jihatdan mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish zarurat ekanligini qayd etish lozim.

Virtual borliqning salbiy jihati sifatida insonning jamiyatdan ajralib qolishiga, ijtimoiy taraqqiyotdagi bo'hronlar esa noinsoniy mayllarning rivojiga olib kelishini keltirish mumkin. Real olamda inson kundalik hayotida amalga oshira olmaydigan katta imkoniyatlarga ega bo'lib, bu unga har qanday ko'rinishdagi tasavvurlarini moddiylashtirish uchun sharoit yaratadi.

Virtual ta'lim texnologiyalari bilan bir qatorda virtual o'yinlar ham keng ommalashib bormoqda. Bu albatta talaba-yoshlarning kognitiv, ijtimoiy, emotsional, ma'naviy rivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmadi. Virtual o'yinlar ma'naviy qadriyatlarni o'zgartirib, qayta qurmoqda, insonning virtual olam asiriga aylanishi o'ziga bo'lgan ishonchni kuchaytirib, masofali muloqot orqali o'z "Men"ini namoyon qilishga bo'lgan ehtiyojini to'laligicha qondirishga vosita sifatida yordam beradi.

Virtual olamdagi voqelik real olamdan qiziqroq va afzaldir. Salbiy jihatlari esa vaqt o'tgan sari ko'payib bormoqda. Buning oqibati sifatida aksariyat odamlar uchun muammo va tashvishlarga to'la haqiqiy olamdan "uzoqlashish"iga olib kelmoqda. Virtual olam insonga faoliyati chegaralari keng ekanligini, "xato" qilish mumkin ekanligi, o'z faoliyati oqibati uchun hech kim yoki hech narsa oldida javobgar bo'lmasligi kabi real olamda mumkin bo'lmagan imkoniyatlarni beradi.

Virtual olam real olamga nisbatan insonlarga cheksiz muloqot qilish imkoniyatini yaratadi. Tanishish, muloqot qilish, aloqalarni o'rnatish, do'stlashish muloqot ishtirokchilari bir-birini ko'rmasligi, zaif tomonlarini yashirishi mumkin. Psixologik nuqtai nazardan bu insonlarda ruhiy qulaylik va himoyalanganlik hissini tug'diradi, psixoterapevtik ta'sirga ega, insonga o'z-o'zini, xohish-istaklarini tushunib etishiga yordam beradi.

Virtual olamda shakllangan qadriyatlar tizimining inson turmush tarzi va faoliyatiga salbiy ta'sirlari quyidagilarda ko'rinadi:

virtual olam "asiri"ga aylangan inson ongida real voqelik zerikarli hamda mazmunsiz ko'rinadi va ekzistentsial muammolar echimini hayollar dunyosidan izlaydi;

virtual olamda muayyan qiyofaga, qahramonga, boshqaruvchisiga aylangan shaxs ma'naviy qiyofasi bir necha "qatlamlarga ajralishi" mumkin. Shaxs xohlagan jins, yosh, e'tiqod yoki guruh ko'rinishida mavjud bo'la oladi.

Muhokama. Psixologiyada mavjud "rollar almashinuvi" jarayoni real hayotda ham mavjud. Inson bir qancha rollar almashinuvi jarayonini boshdan kechiradi. Masalan, turmush o'rtoq, yo'lovchi, mijoz, hamkasb va boshqalar. Biroq, virtual olamda bu almashinuv intensivlashadi.

M.S.Kagan[9;153-b] real va virtual olamdagi "Men" hamda "virtual Men" kategoriyalari qanday o'zaro ta'sirga kirishishi bo'yicha o'z ilmiy mulohazalarini bildirib o'tgan. Real olamdagi voqelik bilan aloqaning uzilishi asnosida ontogenezdagi qadriyatlarga asoslangan munosabatlar asosiy belgilarining bir yoshdan boshqasiga siljishi sodir bo'ladi. Ma'lumki, bu qadriyatlardagi vorisiylik tamoyilini buzilishiga olib keladi. Natijada inson hayotida qadriyatli nomutanosiblikni yuzaga keltiradi. Bizga ma'lumki, maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda o'yin qadriyati ularda qadriyatlar ierarxiyasining dominanti bo'lib xizmat qilsa, yoshlarda qadriyatlarga asoslangan o'zlikni anglash, o'z hayoti ma'nosini mustaqil tarzda aniqlashga intilish dominantlik qiladi.

M.Fayzieva, D.Sayfurovlar [10] o'z kitobida virtual olamning salbiy jihatlarini quyidagicha bayon etadilar: virtual olam o'z "asir"iga boshqalarga tobe bo'lmasdan huzur-halovatda yashash, o'zini turli xil yo'llar bilan doimo xursand qilib yurish imkoniyatini beradi. Natijada bu "erkinlik" to'laqonli muloqot qilish imkoniyatini yo'qotishga olib keladi.

Virtual borliqqa mas'uliyatli munosabat talaba mediasavodxonligining

rivojlanish darajasini bir ko‘rinishi sifatida tavsiflash mumkin. Mediasavodxonlik – bu odamlarning turli xil ommaviy axborot vositalari, janrlari va shakllarida xabarlarini tahlil qilish, baholash va yaratish imkonini beradigan ko‘nikmalar va qobiliyatlar majmui sifatida qabul qilingan bo‘lib, mediasavodxonligining vazifasi media iste‘molini faol va tanqidiy jarayonga aylantirish, bo‘lajak o‘qituvchilarning ta‘lim sohasidagi bilimlarni axborot kommunikatsiya vositalaridan foydalana olishligi tushuniladi.

Shuningdek, virtual borliqqa mas‘uliyatli munosabatning rivojlanishi bo‘lajak o‘qituvchilar informatsion kompetentligining asosiy komponentlaridan biri sifatida tavsiflanadi. N.Muslimov informatsion komponentlikni “axborot muhitida zarur, muhim, kerakli, foydali ma‘lumotlarni izlash, yig‘ish, saralash, qayta ishlash va ulardan maqsadli, o‘rinli, samarali foydalanish”[11;120-b] deb xarakterlab o‘tadi.

Virtual borliqqa mas‘uliyatli munosabat insonlarning virtual texnologiyalar yordamida nafaqat o‘zaro yaqinlashuvini tezlashtirishda, qadriyatlar tizimi modernizatsiyasiga sharoit yaratishda o‘z ifodasini topmoqda. Bundan shunday xulosaga kelish mumkinki, insoniyat ilmiy-texnik taraqqiyot yutuqlari hozirgi zamon aksiosferasi doirasida zamonaviy qadriyatlarining vujudga kelishini taqozo etmoqda.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda virtual borliqqa mas‘uliyatli munosabatni rivojlanganligi quyidagi ko‘rsatkichlar orqali namoyon bo‘ladi:

virtual ta‘lim texnologiyalari, virtual ta‘lim muhiti, ularning ilmiy va innovatsion texnologik taraqqiyotga erishishdagi ahamiyatini chuqur tushuna bilishi;

“virtual borliq va inson” uzviyligidagi bilimlar tizimini chuqur va keng nuqtai nazardan anglashi va tahlil qila olishi;

virtual ta‘lim muhiti va uning texnik vositalarini ta‘lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish bo‘yicha professional bilimga ega bo‘lishi;

virtual ta‘lim texnologiyalarining maqsadli tadbiq etish bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi va virtual ta‘lim mazmunini turli aspektlari (siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, psixologik, falsafiy va h.k.) teran tahlil qila bilishi;

virtual ta‘lim texnologiyalarining samaradorligini, uning ta‘lim oluvchilar tayanch kompetensiyalarini, shuningdek ularning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta‘sirini oshirishning pedagogik shart-sharoitlarini takomillashtira olishi;

virtual borliqqa mas‘uliyatli munosabatning tashkil etuvchilari: umuminsoniy hamda milliy madaniyat va qadriyatlar, milliy g‘oya va milliy mafkura hamda iqtisodiy, ma‘naviy-ma‘rifiy islohotlar mohiyatini pedagogik jihatdan anglab etishi;

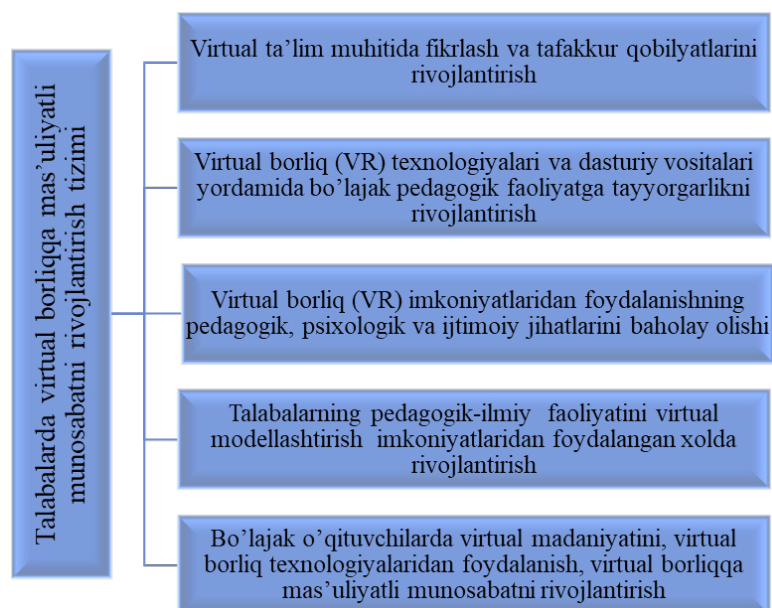
zamonaviy axborot-kommunikatsiya, innovatsion pedagogik texnologiyalar mohiyati va tamoyillari hamda uning virtual ta‘lim jarayonidagi afzalliklarini bilishi, o‘quvchilar manfaati va ta‘lim ustuvorligini ta‘minlash uchun pedagogik innovatsiyalarni qo‘llay olishi;

bo‘lajak pedagog faoliyatining, jumladan o‘z fani bo‘yicha ta‘lim berishda virtual ta‘lim texnologiyalarini qo‘llay olishi, o‘quv jarayonini faollashtirish hamda o‘quv materiallarini o‘zlashtirishning yuqori darajasiga erishish va o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga va o‘z fikrini erkin bayon etishga o‘rgata olishi;

o‘quvchilarga virtual borliqqa mas‘uliyatli munosabatda bo‘lishi, ularda jamiyat virtual ahloq me‘yorlarini singdirilishiga pedagogik yondosha olishi.

Olima B.Abdullaeva talabalarning barkamol inson bo‘lishi uchun ularga o‘zining izlanishlari, ijodkorligi orqali ta‘lim-tarbiya berishi muhimligini ta‘kidlab o‘tadi. [12-10-14-b] Virtual borliqqa mas‘uliyatli munosabat shakllanishida bu jihat muhim hisoblanib, talabalarning “o‘z tashabbuslari” bilan virtual borliq imkoniyatlaridan oqil “foydalanuvchi” va “iste‘molchi” sifatlarini shakllantirib boradi.

Virtual ta‘lim sharoitida bo‘lajak o‘qituvchilarda virtual borliqqa mas‘uliyatli munosabatni rivojlantirishda pedagogik, psixologik va didaktik xususiyatlarini e‘tiborga olgan holda tizim hosil qilinadi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Bo‘lajak o‘qituvchilarda virtual borliqqa mas’uliyatli munosabatni rivojlantirish tizimi.

Ta’limni axborotlashtirish muhitida virtual ta’lim salmoqli o‘rin egallaydi. Pedagog olim U.Inoyatov[13;4-b] axborotlashgan muhit “...chuqurlashgan bilimlar integratsiyasini, nafaqat tadqiq qilinayotgan muammo yuzasidan fan bilimlari sohasini, balki hamkorning milliy-madaniy xususiyatlarini, uning dunyoni bilishi va tushunishini, qarashlarini bilishni ham taqozo qiladi” degan ilmiy xulosasini bayon qilgan.

Bo‘lajak o‘qituvchilarda virtual borliqqa mas’uliyatli munosabatni rivojlantirishning psixologik jihatdan quyidagi yo‘nalishlarini keltirish mumkin:

- psixokorreksion dasturlarga shaxsning o‘z-o‘zini rivojlantirish;
- vaqtni ratsional taqsimlash;
- konstruktiv baho;

tafakkur xususiyatlarini ichki lokus nazoratni kuchaytirishga asoslanib, “ratsional ustanovkalar”, “ustuvor qadriyatlar”ni shakllantirish.

Olima M.Normamatova fikricha, fan, ta’lim tizimi va hozirgi zamon informatsion tarmoqlarida klassik va noklassik taraqqiyot bosqichlarida shakllangan fan va texnologiyalarning parallel ravishda mavjudligi insonlar oldiga tanlov qo‘yadi.[13; 70-73-,b]

Xulosa. Bo‘lg‘usi pedagoglarning zamonaviy jamiyatda virtual borliqqa mas’uliyatli munosabatning shakllanishi natijasida:

o‘rganilayotgan hodisa va jarayonlarni modellashtirish orqali fan sohasini chuqur o‘zlashtirilishiga;

o‘quv faoliyatining xilma-xil tashkil etilishi hisobiga tinglovchining mustaqil faoliyati sohasining kengayishiga;

interaktiv virtual muloqot imkoniyatlarining joriy etilishi asosida o‘qitish jarayonini individuallashtirish va differentsiyalashtirishga;

sun‘iy intellekt tizimi imkoniyatlaridan foydalanish orqali tinglovchining o‘quv materiallarini o‘zlashtirish strategiyasini egallashiga;

axborot jamiyati a‘zosi sifatida unda axborot madaniyatining shakllanishiga;

o‘rganilayotgan jarayon va hodisalarni virtual borliqda aks ettirish, taqdim etish, ta’lim oluvchilarda fan asoslariga qiziqishni va faollikni oshirishga olib kelishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Медиа и информационная грамотность в обществах знания / Сост. Кузьмин Е. И., Паршакова А. В. – М.: МЦБС, 2013. – С. 14.

Вайндорф-Сысоева, Марина Ефимовна. “Виртуальная образовательная среда как неотъемлемый компонент современной системы образования”. Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Образование. Педагогические науки 14 (273) (2012): 86-91.

Сагиндикова Н.Г. Талабалар ўқув фаолиятида масъулиянинг гендер хусусиятлари ... –172 б.

Пунченко О.П. Цивилизационное измерение истории человечества. – Одесса, 2013 (146).; Грязнова Е.В. Философский анализ концепций виртуальной реальности [Электронный ресурс]. URL: http://www.e-notabene.ru/fr/article_278.html.

Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике. 3-е изд. – СПб.: “Питер”, 2007.

Бутаева У.А. Масъулият – психологик етуклик мезони сифатида // Замонавий таълим / Современное образование 2017, 12. – 52-58-б.

Лейффрид Н.В. Ответственность как личностная детерминанта представлений об успешном человеке. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата психологических наук. – Краснодар: Кубанский государственный университет, 2006. -С. 22.

Каган М.С. Философская теория ценностей [Текст] / М.С.Каган. – СПб.: ТОО ТК “Петрополис”, 2007. – стр. 153.

Ник Бостром. Ph.D., is Director of Oxford University’s new Future of Humanity Institute. Угрозы существованию человечества. Анализ сценариев вымирания // 2007. <http://www.nickbostrom.com>.

Педагогик компетентлик ва креативлик асослари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Тошкент, 2015. – 7 (120) бет.

Abdullaeva V.S. Олий таълим тизимида замонавий таълим технологиялари ва педагогнинг инновацион фаолияти// Замонавий узлуксиз таълим муаммолари: инновация ва истиқболлар халқаро илмий конференция 27 апрель, 2018 йил, - 10-14

Иноятлов У. И. Замонавий электрон дидактик воситаларни яратиш, таълим жараёнида ахборот-коммуникацион технологияларни қўллаш долзарб ижтимоий-педагогик муаммо // Замонавий узлуксиз таълим муаммолари: инновация ва истиқболлар халқаро илмий конференция 27 апрель, 2018 йил. – 4-б.

Нормаматова М.Н. Жамиятни виртуаллаштириш: асосий омиллар ва детерминантлар / Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture Volume: 02 Issue: 06 | June 2021. – 70-73-б.